

Kitap İncelemesi / Book Review

Kaynak gösterme / How to cite this article:

Bayar, A., & Şahin, B. (2025). Bilimsel araştırma teknikleri ve etik kitap incelemesi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1), 158-164. <https://doi.org/10.38122/ased.1575232>

Bilimsel Araştırma Teknikleri ve Etik Kitap İncelemesi

Adem BAYAR¹, Büşranur ŞAHİN²

Kitap Hakkında Bilgi

Yayınevi: Pegem Akademi Yayıncılık

Basım Yılı: 2024

ISBN: 978-625-7052-40-5

Şekil 1. *Bilimsel Araştırma Teknikleri ve Etik* (Cemaloğlu, 2024)

Bilimsel Araştırma Teknikleri ve Etik adlı kitap Prof. Dr. Necati Cemaloğlu'nun editörlüğünde farklı üniversitelerde görev yapan pek çok akademisyenin katkılarıyla oluşturulmuştur. Editör kitabın önsözünde konuyla ilgili doğru bilgiyi kuram ve uygulama bağlamında hedef kitleye kazandırmayı amaçladıklarını ifade etmiştir. Kavram yanlışlarının çok olduğu bir alan olan bilimsel araştırma teknikleri ve etik ile ilgili tüm süreçleri detaylı olarak ele alan kitap alandaki güncel yöntem, teknik ve kavramları anlatmaktadır. İçeriği, araştırma sürecinin her aşamasını sistemli bir biçimde ele alarak okuyucuya rehberlik edecek şekilde yapılandırılmıştır.

Kitap incelemesinde, kitabın içeriğini merkeze alarak detaylı bir şekilde değerlendirme yapılmış; bilimsel araştırma teknikleri ve etik konularının ele alınış biçimi kapsamlı bir şekilde incelenmiştir.

Kitap, 14 bölümden oluşmaktadır. Genel olarak bakıldığında kitaba bilimin tanımı yapılarak başlanmış, bilimsel araştırma süreçlerine dair tüm detaylar ele alınmış, yayın etiği kavramı üzerinde durulmuş ve yayın yapılırken dikkate alınacak hususlarla tez önerisi hazırlama süreçlerine de değinilerek kitap tamamlanmıştır.

Bilimin Tanımı, Doğası, Özellikleri, Tarihsel Gelişimi ve Bilimsel Paradigmalar

Birinci bölümün başlığı “Bilimin Tanımı, Doğası, Özellikleri, Tarihsel Gelişimi ve Bilimsel Paradigmalar”dır. Doç. Dr. Emel Tüzel İşeri, bu bölümde bilgi ve bilim kavramlarının pek çok farklı şekilde yapılmış tanımlamalarına yer vermiştir. İnsanları araştırma yapmaya iten unsurlar sıralanarak

¹ Prof. Dr., Harran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, adembayar80@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8693-9523>

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi Bilim Dalı, Sorumlu Yazar, busranurshn@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0007-6952-096X>

bilimin amacı ifade edilmiş ve ardından bilimin işlevlerine ve doğasına dair açıklamalar yapılmıştır. Bilimsel düşünüşün tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu ve tarihin farklı zamanlarında farklı topluluklar tarafından yapılan keşifler ve buluşlarla kümülatif şekilde ilerlediği ifade edilmiştir. Paradigma kavramı ele alınarak paradigma seçimini etkileyen faktörler üzerinde durulmuştur. Bilimsel paradigmaların sınıflandırılması ise pozitivist paradigma, pozitivism sonrası paradigma ve yorumsamacı paradigma olmak üzere üç başlıkta ele alınarak açıklanmıştır.

Bilimsel Araştırma ve Bilimsel Araştırma Süreci

“Bilimsel Araştırma ve Bilimsel Araştırma Süreci” başlıklı ikinci bölümde Doç. Dr. Kısmet Deliveli bilimsel araştırmaların yöntemi, süreci ve aşamalarını anlatmıştır. Bilgi arama işinin sistematik olarak yapılması şeklinde tanımlanan bilimsel araştırmaya ait kavramlar açıklanmıştır. Temel kavramlar metodoloji, metot, sayıltı (varsayım), hipotez (denence) ve değişken olarak ifade edilmiştir. Ayrıca felsefenin de ilgi alanlarını oluşturan aksiyoloji, ontoloji ve epistemoloji kavramları ele alınarak paradigma kavramı üzerinde durulmuştur. Bilimsel araştırmanın yapılma nedenleri sıralanmış ve bilimsel araştırmalar sınıflandırılmıştır. Farklı ölçütler temel alınarak yapılmış iki sınıflandırma hakkında bilgi verilmiştir. İlk sınıflandırmada araştırmalar, değişkenleri kontrol edebilme gücüne göre, yapıldıkları çevreye göre ve araştırma sonunda elde edilen bilginin düzeyine göre yapılmıştır. Diğer sınıflandırma ise bilimsel bilgiye bakış açısına, araştırılan problemin amacına, kullanılan veri türüne ve verilerin özelliklerine göre yapılarak açıklanmıştır. Ardından yazar bilimsel yöntem basamaklarını anlatmış, araştırmanın planlanması, konu seçimi, problem seçimi ve hipotez kurma sürecine değinmiştir. Araştırmada amaç ve alt amaçlar, varsayımlar ve sınırlılıklar, kavramlar, yöntemin belirlenmesi, araştırma bulguları ve yorumlanması, araştırmada özet, sonuç ve öneriler başlıkları altında bir araştırma raporunda bulunması gereken tüm kısımlara değinilerek araştırma raporunun hazırlanması detaylıca anlatılmıştır.

Bilimsel Araştırma Desenleri

Üçüncü bölümde “Bilimsel Araştırma Desenleri” incelenmiştir. Bilimsel araştırma desenleri Prof. Dr. Murat Özdemir ve Dr. Öğr. Üyesi Ebru Doğruöz tarafından nicel, nitel ve karma (mixed) araştırma olarak kendi içinde üç bölüme ayrılmıştır. Her bir araştırma deseninin üstünlükleri ve sınırlılıkları belirtilmiştir. Nicel araştırma desenleri tarama araştırması, korelasyonel (ilişkisel) araştırmalar, nedensel karşılaştırma araştırması, deneysel araştırma ve meta-analiz olmak üzere beş başlıkta örneklendirilerek açıklanmıştır. Nitel araştırma desenleri ise etnografik araştırma, tarihsel araştırma, eylem araştırması, olgubilim (fenomenoloji) çalışmaları, kuram (grounded) oluşturma, durum çalışması ve anlatı araştırması şeklinde sınıflandırılarak temel özellikleri açıklanmıştır. Karma araştırma deseninin adımları ve kullanılma nedenleri anlatılarak bölüm tamamlanmıştır.

Bilimsel Araştırmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçları

Doç. Dr. Nuray Kısa dördüncü bölümde “Bilimsel Araştırmalarda Kullanılan Veri Toplama Araçları” başlığıyla araştırma tasarlarken uygun veri toplama aracının seçilmesi, hazırlanması ve uygulanması ele alınmıştır. Veri kavramının tanımı yapılarak olgusal ve yargısal olmak üzere veri iki başlıkta anlatılmıştır. Veri kaynakları ise birincil ve ikincil olarak sınıflandırılmıştır. Sık kullanılan veri toplama araçlarından anket, ölçek, görüşme, gözlem ve doküman incelemesinin tanımları yapılmış, uygulama süreçleri tablolar kullanılarak örneklendirilmiş, avantajları ve dezavantajları anlatılmıştır.

Veri Toplama Süreçleri ve Analiz Yöntemleri

“Veri Toplama Süreçleri ve Analiz Yöntemleri” başlıklı beşinci bölümde Dr. Öğr. Üyesi Funda Uysal, tüm araştırma desenlerinde kullanılan veri toplama süreçlerini detaylı bir biçimde açıklamıştır. Veri toplama aracına karar vermenin elde edilecek verileri etkileyeceğini söyleyerek verilerin anket, görüşme, gözlem, doküman incelemesi, başarı testi ve ölçek ile toplanabileceğini ifade eden yazar alt başlıklar halinde tüm süreçlere değinmiş ve örneklendirmiştir. Verilerin toplanmasından sonraki aşama olan veri analizi aşaması nicel, nitel ve karma desenler için üç başlıkta incelenmiştir. Nicel veri analizleri istatistiksel veri bağlamında betimsel ve kestirimsel istatistikler olarak açıklanmıştır. Nitel veri analizinde ise farklı araştırmacılar tarafından ortaya konmuş çeşitli yöntemler anlatılmıştır. Miles ve Huberman’a göre, Wolcott’a göre, Strauss ve Cobin’e göre, Dey’e göre nitel veri analizleri hakkında tablolar ve örneklerle bilgi verilmiştir. Verilerin toplanması ve analizinin ardından verilerin yorumlanmasıyla elde edilen bulguların ifade edilmesi, sonuç ve öneriler bölümlerinin yazılması süreçlerinden bahsedilerek bölüm tamamlanmıştır.

Evren ve Örneklem

Altıncı bölüm olan “Evren ve Örneklem” konusunda araştırılan konuyu oluşturan elemanların tümü olan “evren” ve belli kurallara göre seçilen küçük kümeyi ifade eden “örneklem” kavramları detaylı olarak açıklanmıştır. Örneklem türleri eşit ve bağımsız seçilebilme şansına göre olasılığı dayalı (seçkisiz), olasılığa dayalı olmayan (seçkisiz olmayan) ve karma örneklem yöntemleri olarak sınıflandırılmıştır. Yazar Doç. Dr. Gökhan Arastaman, örneklem sürecinin beş adımda oluştuğunu ifade etmiştir. Bunlar araştırma evreninin tanımlanması, örneklem çerçevesinin oluşturulması, örneklem türünün belirlenmesi, örneklem büyüklüğünün tespit edilmesi ve örneklem biriminin tanımlanmasıdır. Son olarak örneklem evreni temsil etme noktasında karşılaşılabileceği sorunlar, olası örneklem yanlılıkları başlığı şeklinde ele alınmıştır.

Geçerlik ve Güvenirlik

“Geçerlik ve Güvenirlik” adlı yedinci bölüm, Doç. Dr. Gökhan Arastaman ve Doç. Dr. Nuray Kısa tarafından kaleme alınmış olup, ölçme aracını standartlaştıran iki temel kavram anlatılmıştır. Ölçme aracının hatalardan arınık olarak ölçme yapabilmesi anlamına gelen güvenilirlik, ölçütleriyle birlikte ele alınmıştır. Bölümde güvenilirlik kanıtlama yöntemleri olan test-tekrar test yöntemi, puanlayıcılar arası güvenilirlik, iç tutarlılık ve paralel (eşdeğer) formlar yöntemleri sırasıyla açıklanmıştır. Ölçme aracının ölçülmesi planlanan özelliği başka bir özellikle karıştırmadan ölçmesi olarak ifade edilen geçerlik kavramı, kapsam geçerliği, ölçütle alakalı geçerlik ve yapı geçerliği olmak üzere üç kategori de anlatılmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik ilişkisi açıklanarak bölüm sonlandırılmıştır.

Bilimsel Yayın Türleri

Sekizinci bölümde “Bilimsel Yayın Türleri” açıklanmıştır. Yazar Doç. Dr. Eşef Hakan Toytok, bilimsel yazı yazmanın tarihsel sürecini ifade ederek konuya başlamış ve ardından günümüzde kullanılan farklı akademik yazım formatlarını açıklamıştır. Üniversitelere veya dergilere göre farklılık gösterse de kabul görmüş bir standardın varlığından söz eden yazar, standart yazım aşamalarını ise başlık (title), özet (abstract), anahtar kelimeler (keywords), giriş (introduction), yöntem (method), bulgular (findings), tartışma (discussion), sonuç (conclusion), öneriler (recommendations) ve kaynakça (reference) olarak sıralamıştır. Bunun devamında APA6’ya göre doğru atıf yapma ve kaynak gösterme örneklerle anlatılmıştır Bilimsel yazı türleri ise makale, tez/proje, bildiri ve tablolar alt başlıklarıyla incelenmiştir.

Kaynak Tarama ve Raporlaştırma

“Kaynak Tarama ve Raporlaştırma” başlıklı dokuzuncu bölümde yazar Doç. Dr. Deniz Örücü, bilimsel araştırmanın dayanak noktasını oluşturan literatür taramasına değinmiştir. Literatür taramasının amaçları, kaynak türleri ve tarama süreci anlatılmıştır. Literatür taraması sürecinde yaygın olarak kullanılan temel adımlar; anahtar sözcüklerin belirlenmesi, kütüphaneler ve veri tabanları aracılığıyla araştırma yapılması, bulunan kaynakların özetlerinin okunarak konuyla ilişkisinin ölçülmesi, uygunluğu tespit edilen kaynaklar aracılığıyla bir kavram haritasının oluşturulması şeklinde ifade edilmiştir. Kaynakların sentezlenmesi konusu ise APA stili kullanılan bir örnek ile ele alınmıştır.

Etik ve Meslek Kavramı, Etik Kuramları

Onuncu bölümde, Doç. Dr. Nazife Karadağ etik kavramının farklı tanımlarını tartışarak “Etik ve Meslek Kavramı, Etik Kuramları” başlığıyla konuya giriş yapmıştır. Kavramsal olarak karıştırılabilen ve birbiri yerine kullanılabilen etik ve ahlak kavramları arasındaki ilişki incelenmiştir. Etik türleri için pek çok farklı sınıflandırma bulunduğunu ifade eden yazar, teorik ve uygulamalı olmak üzere iki ana başlıkta konuyu ele almıştır. Teorik etik “Nasıl yaşamalı?” sorusuna cevap arayan normatif etik

ve bilimsel yaklaşımı etik alanında uygulayan betimleyici etik olmak üzere ikiye ayırmıştır. Normatif etik kendi içinde teolojik etik, deontolojik etik ve erdem etiği olarak üç teori şeklinde incelenmiştir. Betimleyici etik, meta etik (eleştirel etik) alt başlığıyla açıklanmıştır. Uygulamalı etik türünü ise meslek etiklerinin oluşturduğu belirtilmiştir. Meslek ve mesleki etik kavramları tanımlanarak konuya devam edilmiştir. Kurumlarda yaygın olarak görülen etik dışı davranışların sınıflandırılmasının literatürde farklı biçimlerde yapıldığını ifade eden yazar, sosyo-kültürel ve ekonomik kaynaklı davranışlar ile psikolojik kaynaklı etik dışı davranışlar olarak iki başlıkta incelemeyi uygun görmüştür.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği

On birinci bölümde “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği” konusu ele alınmıştır. Sosyal bilimlerde araştırma etiğinin kökenine değinen yazar Doç. Dr. Nihan Demirkasımoğlu, Nürnberg Kodları ve Helsinki Bildirgesini kısaca aktarmıştır. Bunun devamında Türkiye Bilimler Akademisi tarafından hazırlanmış davranış kuralları açıklanmıştır. Etik literatüründe önemli yere sahip olan zarardan kaçınma, bilgilendirilmiş onam, gizlilik ve anonimlik, kaynak gösterme, yazarlık, analiz ve raporlama, veri saklama ve paylaşma ile araştırma sponsorluğu hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bir çalışmanın başarısını önemli ölçüde etkileyebilecek bilimsel araştırmada etik dışı davranışlar olan yanıltma, haksız yazarlık, çoklu yayın yapma (duplikasyon) ve dilimleme kavramları ele alınmıştır. Son olarak bilimsel yayın etiğine aykırı kabul edilen intihal konusu açıklanarak ve üniversiteler tarafından yaygın kullanılan programlar hakkında bilgi verilerek bölüm tamamlanmıştır.

Araştırma Etik Kurulları ve Yayın Etiğine Aykırı Örnek İncelemeler

“Araştırma Etik Kurulları ve Yayın Etiğine Aykırı Örnek İncelemeler” başlıklı on ikinci bölümde yazar Prof. Dr. Ercan Yılmaz, bir önceki bölümün devamı niteliğinde etik kavramıyla ilgili tanımlamaların ardından etik kurallar hakkında bilgi vermiştir. Bilimsel çalışmaların etik kurallara bağlılığını denetlemek için tüm ülkelerde benzer yapı gösteren etik kurulların amaçlarından bahsedilmiş, bazı ülkelerde etik kurulların ortaya çıkış süreci anlatılmıştır. Türkiye’de bulunan etik açıdan denetim ve değerlendirme yapan dört temel kurum olan Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK), Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu Araştırma Kurulu (TÜBİTAK), Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) ve üniversitelerin etik kurullarının yapıları, sorumlulukları ve kuralları ifade edilmiştir. Ayrıca yayın etiğinden başlıca sorumlu olan editörler, hakemler ve yazarların sorumlulukları anlatılmıştır. Yayınlardaki etik ihlallerin kontrol listeleri tablolarla gösterilmiş ve etik ihlali örnekleri üzerinden konuya açıklık getirilmiştir.

Nitelikli Uluslararası Dergilerde Yayın Yapma

On üçüncü bölümde “Nitelikli Uluslararası Dergilerde Yayın Yapma” konusuna değinilmiştir. Yazar Doç. Dr. Sedat Gümüş, Türkiye’deki akademik kültürü üç başlıkta ele almıştır. Öncelikle uygun dergilerin belirlenme kriterleri ifade edilmiş ve hakemlik süreçlerinden emin olunmayan, çoğu zaman ücret karşılığında yayın yapan ‘avcı yayınlar’ konusuna dikkat çekilmiştir. Bir sonraki adım olarak belirtilen editöryal ve hakemlik süreçlerinin yönetimi başlığında çalışmanın gönderileceği derginin şartlarına göre yapılacak düzenlemeler ve revizyon aşamasından bahsedilmiştir. İçerikle ilgili düzenlemeler süreci anlatılarak bölüm sonlandırılmıştır.

Tez Önerisi Hazırlama ve Öneri Örneği

Kitap, on dördüncü bölüm olan “Tez Önerisi Hazırlama ve Öneri Örneği” başlığıyla bitmektedir. Son bölümde yazar Doç. Dr. Elif Daşcı Sönmez, bir tez önerisinde bulunması gereken giriş, ilgili araştırmalar, yöntem ile süre ve olanaklar bölümlerini açıklamıştır. Bu bölümler detaylı bir şekilde ele alındıktan sonra tüm bölümleri içeren bir tez önerisi örneğiyle konu anlaşılır hale getirmiştir.

Sonuç itibariyle bu kitap, bilimsel araştırma yöntemleri ve etik konularını kapsamlı bir şekilde ele alarak akademik çevrelerde değerli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Bilimsel süreçler, belirli bir sistematik içinde sunulduğundan, araştırmacılar için teorik bilgiyi uygulamaya dönüştürmede önemli bir rehber niteliği taşımaktadır. Kitabın dili sade ve anlaşılır olup, karmaşık kavramlar açık örnekler ve açıklamalarla desteklenerek okuyucunun konuyu daha kolay kavramasına yardımcı olmaktadır. Kitapta yer alan tablolar ve şemalar, içeriği destekleyici bir işlev görmekte olup, konuların daha anlaşılır hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Görsel unsurlar, kavramların sadeleştirilmesine ve okuyucunun bilgiyi daha kolay içselleştirmesine yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra kitap, bilimsel araştırma süreçlerine dair sunduğu örnekler aracılığıyla teorik bilgiyi günlük yaşamla ilişkilendirerek pratik bir boyut kazandırmaktadır. Örnekler, araştırma yöntemlerinin uygulanabilirliğini göstermesi açısından önemli bir işleve sahiptir ve bilimsel süreçlerin daha somut bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Hem akademisyenler hem de araştırma sürecindeki öğrenciler için yol gösterici olan bu eser, bilimsel bilgi üretimine katkı sağlarken, akademik etik bilincinin gelişmesine de bir zemin hazırlamaktadır.

Kaynakça

Cemaloğlu, N. (Ed.). (2024). *Bilimsel araştırma teknikleri ve etik*. (7. Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık.